

SCALA PARADISI

АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SERBICA

SECTIO GLOTTOLOGICA ET LITTERARIA

COLLEGIUM PALAEOSLAVICUM
SLAVICA ET SERBICA MEDIAEVALIA

Volumen I

SCALA PARADISI

SCRIPTA IN MEMORIAM
DEMETRII BOGDANOVIĆ VIRI ACADEMICI
1986–2016

Acceptum in Sectionis glottologicae et litterariae conventu vi, die xxvi mensis
Iunii, anno mmxviii, auctoribus Jasmina Grković-Major, Academiae socia
ordinaria et Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socio extraneo

Redactores

Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socius extraneus, Tatjana Subotin-Golubović,
univ. profestrix, Irena Špadijer, univ. profestrix, Nataša Dragin, univ. profestrix,
mag. Dušica Grbić et Katarina Mano-Zisi

BELGRADI
MMXVIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ ОДБОР
СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК

Књига 1

SCALA PARADISI

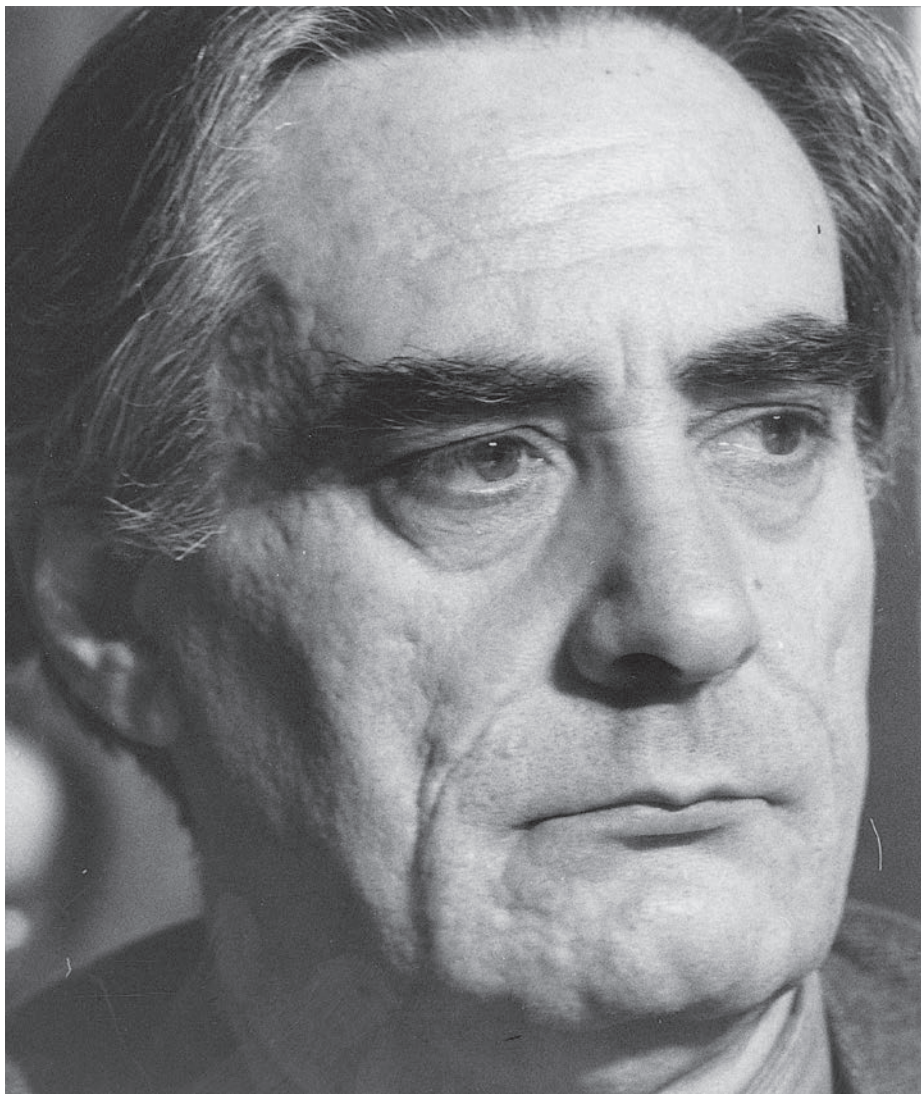
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН
1986–2016

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна
2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејџор
и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова

Уредници

Анатолиј Аркадјевич Турилов, инострани члан САНУ, проф. др Татјана
Суботин-Голубовић, проф. др Ирена Шпадијер, проф. др Наташа Драгин,
мр Душица Грбић и Катарина Мано-Зиси

БЕОГРАД
2018

Luigi Forgasoli

Димитрије Богдановић (из породичне архиве)

УВОДНА РЕЧ

Академик Димитрије Богдановић (1930–1986), по образовању теолог и правник, оставио је својим делом блистави траг у српској медијевистици. Био је свестрани проучавалац српске средњовековне духовне културе и књижевности, као и српског рукописног наслеђа у целини, сагледавајући их из различитих углова и тиме утирући пут у многим областима истраживања. Као начелник Археографског одељења Народне библиотеке Србије и професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду несребично је преносио знање млађим генерацијама, образујући многе нараштаје научних посленика.

У научном раду значајну пажњу посветио је византијским темељима српске средњовековне културе и рецепцији византијске књижевности. Једна од омиљених тема била му је Лествица светог Јована Лествичника. Објавио је њен превод, као и монографију *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, засновану на докторској дисертацији. У жељи да корене српске духовности приближи савременицима писао је у више наврата о исихазму, посебно о неоплатонизму у исихастичкој књижевности код Срба, о социјалној теологији Јована Златоустог, о Светим оцима и учитељима цркве, рецепцији византијског богословља у Србији XIV и XV века, о књижевности као чиниоцу интеграције византијско-словенског Балкана, о византијском књижевном канону у српским службама средњег века. Редиговао је превод *Поетике рановизантијске књижевности* Сергеја С. Аверинцева, обогативши књигу врсним предговором *На њушевима ѿеориској проучавања рановизантијске књижевности*. У низу прилога посвећених појединим питањима средњовековне књижевности у Срба издвајамо студију *Развој жанрова у српској књижевности XIII века*, као и више од стотину одредница у *Речнику књижевних ѿермина*. Средњовековној култури приступао је као целини, заснованој на јединственом погледу на свет, те је писао и о односу књижевности и ликовне уметности. „Закон лепоте као свеопшта норма људског постојања захтевао је да буде исказан и у стварању писаном речју“, изрекао је једном приликом. Своја књижевнотеоријска и историјскокњижевна проучавања крунисао је поглављима у вишетојној *Историји српског народа* и књигом *Стара српска књижевност*.

Хвале је вредна и његова посвећеност приређивању, критичком издавању и превођењу старих споменика. Учествовао је у припреми прва два тома издања *Законика цара Стефана Душана*, у којима је објављено шест преписа овога текста, објавио *Софијску службу светом Сави, Карејски њишик светиога Саве, Србљак. Службе, канони, аканџисџи*, I–IV (у сарадњи са Ђорђем Трифуновићем), Теодосијево *Жиџије Пеџра Коришког, Жиџије Ђорђа Краџовца, Еџисџолије кир-Силуанове, те Маџиџин аџосџол*. Саставио је и данас у издавању споменика незаобилазни текст *Правила за криџиџчка издања сџарих срџских џисаџа*. Био је и један од покретача едиџије *Сџара срџска књџжевносџи*, чији је циљ био да дела средњег века кроз преводе приближи савременом читаоцу. Са својим учитељем Владимиром А. Мошином приредио је критичко издање Вуковог превода *Новог завџеџа* у оквиру *Сабраних дела Вука Караџића*.

Пажњу је посвећивао и проблемима текстологије и лексикографије. У овој области драгоцени су његови радови *Тексџолошко изучавање џравних сџоменика средњовековне Срџије, Недиблиџска џрађа у речнику сџарословенског језика срџске редакџије* и *О неким џиџиџањима лексикоџрафске обраде јужнословенских ћирилских сџоменика срџске редакџије*.

Проучавао је српско писано наслеђе у многим рукописним збиркама (Хиландар, Савина, Библиотека Епархије арадске, Дечани, Пећка патријаршија, Никољац, Цетињски манастир и др.). Продубио је приступ који је усвојио од Владимира А. Мошина на пољу археографије и палеографије, а своја начела изложио је у програмском раду *Меџод оџиса рукоџиса у Археоџрафском одељењу Народне дџблиоџеке СР Срџије у Беоџраду*. Поред више прилога у којима је изнео резултате својих истраживања (*Сџара срџска рукоџисна књџа и џроблем реконсџрукџије њених фондова, Ѓирилска џалеоџрафија и кодиколоџија у Јуџославији, Персџекџиџве књџжевносџиџориџских исџираживања у збиркама словенских рукоџиса Свеџе Горе, Археоџрафски џројекџи у Срџији* итд.), објавио је и две монографске синтезе: *Канџалог ћирилских рукоџиса манасџиџра Хиландара, I–II*, и *Инвенџар ћирилских рукоџиса у Јуџославији (XI–XVII века)*.

„Био је то човек сасвим изузетних особина“, написала је академик Ирена Грицкат, један од његових блиских сарадника. Красили су га, како каже, велика интелектуална и духовна острашћеност, многострана и необична знања, моћ усредсређивања, организаторска умешност, тактични приступ саговорницима, дар лепе речи, мирна углаћеност, те јасноћа и брзина мишљења. „Он је, по некој особеној интуиџији, по дубоко проџуховљеној поистовећености са предметом свога рада, био непоновљив.“

Академик Димитрије Богдановић је, поред бројних дужности које је имао у Српској академији наука и уметности, био оснивач и први председник Старословенског одбора, утемељеног 1982. године. У знак захвалности за наслеђе које нам је оставио и поштовања према његовом неуморном раду, едицију Старословенског одбора САНУ *Словенски и српски средњи век (Slavica et Serbica mediaevalia)* започињемо њему посвећеном споменицом.

Академик Јасмина Грковић-Мејдор

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ

ТЕОЛОГИЈА У СПИСИМА ЂУРЂА ЦРНОЈЕВИЋА И БОЖИДАРА ВУКОВИЋА

АЛЕКСАНДАР НАУМОВ

Апстракт. – На основу девет анаграфа Божидара Вуковића у шест венецијанских издања у раду се прати теолошка мисао издавача и његових сарадника. У средишту пажње налази се питање Божије комуникације са човеком. Од саздања Адама па све до пророка Мојсија превладава непосредни мисаони и/или вербални контакт (лицем у лице), а од Мојсија кроз Закон и пророке тај контакт се остварује у писаној форми, а његов врхунац је оваплоћење Логоса. Полазећи од неких мисли Ђурђа Црнојевића, Божидар Вуковић показује изузетан значај штампане књиге за спас православних верника и за духовну помоћ несретном српском народу.

Кључне речи: Вуковић Божидар, Ђурађ Црнојевић, српска теологија – историја, стара српска штампана књига, Венеција – словенско штампарство

Предговори и поговори најстаријих српских штампаних књига, осим обичних података о издавачима, околностима и условима штампања, као и о самим књигама, служе и као сведочанства о националној и верској припадности, те показују велику забринутост за духовни живот православне Цркве у време кад ју је сустигла исманљива железна палица,¹ а после и за очување православља у исељеништву вѣ тоужден земли.² Ти текстови пак имају непроцењиву вредност и као теолошки списи. У рукописној пракси се записи и натписи концентришу на саму књигу, место и време постанка и, изузев уобичајених христолошких и тројичних формула, ретко се код њих среће теолошка проблематика.³ Појава теолошког аспекта у цетињским

* Александар Наумов, Università Ca' Foscari, Venezia, anaumow@unive.it

¹ Октоих првогласник из 1494, поговор: Стојановић 1902, бр. 382.

² Молитвеник/Зборник за путнике из 1520, поговор, Стојановић бр. 445.

³ Неке елементе теолошке рефлексije видимо нпр. код Димитрија Кратовског (Номоканон из 1466 г.) или код Владислава Граматика (Панегирик из 1469 г.): Стојановић 1902, бр. 328 (98–102), бр. 335 (103–107). Поткрај XV века се развија мисао о полифункционалности књига, коју је врло добро формулисао Мардарије Рилски у свом Панегирику из 1483 г.: [Бог] бл҃гоизволи испльнити свою цр҃квѣ разанчнѣмн кнѣгѣмн, оубѣ оубѣ чѣтѣще православнѣмн хр҃тѣане. пате же нноци, прѣдмѣти оутѣшеніе ѿ разанчнѣмн напѣстен рѣтѣемн ѿ сѣпостѣти, прихѣдити кѣ оудналеніѣмн и кѣ покаанію. оубѣ же вѣспѣвати вѣанчѣ бл҃га славнѣюмн

и венецијанским ауторским списима⁴ је новитет у књижевности Словена старијег периода и заслужује велику пажњу.

Постоји јака веза између текстова у издањима господина Ђурђа односно свештеноинока Макарија од Црне Горе (1493–1496) и у венецијанским издањима Божидара Вуковића и његових штампара: јеромонаха Пахомија из Ријеке Црнојевића (1520–1521), јерођакона Мојсија из Будимља Дечанца (1536–1538) и двају милешевских свештеномонаха родом из Пријепоља – Теодосија и Генадија (1536–1537). Цетињска и венецијанска традиција стигла је до српских манастирских штампарија, до Влашке и делимично Молдавије, јер у њиховим издањима налазимо сличне мисли и изразе.

Нажалост, један број предговора и поговора је изгубљен, има их само у два црнојевићка издања, Октоиху првогласнику (1494) и Псалтиру (1495), као и у шест издања Божидара Вуковића – три у првом циклусу: Служабнику (1519/1520), Псалтиру (1519/1520), Молитвослову или Зборнику за путнике (1520/1521), и три у другом циклусу: поновљеном издању Зборника за путнике (1536), Октоиху петогласнику (1537), Минеју празничном (1538). Знамо да је у Венецији и после Божидарове смрти већина текстова прештампавана готово без промена,⁵ а са теолошког гледишта неке нове елементе уноси само Стефан од Скадра у својим Триодима (1561, 1563), мада се „поговори Стефанови и иначе састоје углавном од преузетих формулација“.⁶

въ трѣнци. и тѣ прѣѣтвю цѣтръ єдинъ бѣоу. и стѣе его нже ѿ вѣка толи оубождѣшѣ (Христова и др. 2003, бр. 133, 81, 130–131, 189).

⁴ Изгледа да је само Виргил Молин претпостављао да су предговори и поговори у цетињским и првим румунско-словенским издањима (1508–1512) били написани у Венецији, где су и ове књиге, по његовом мишљењу, биле кришом штампане: Molin 1966, 347–445.

⁵ Псалтир 1546, 1561, 1569, 1638 – прештампани директно или посредно са издања 1520, Молитвослов 1547 и 1560 – са издања 1536, Служабник 1554. и још два каснија недатирана – са издања 1519, Молитвеник (трѣбник) 1570 – са последњег Божидаровог издања 1539. Врло је важно за историју рецепције венецијанске српске штампе поновљено издање Празничног минеја Божидара Вуковића (1538) које је урадио ђакон Корези у граду Себешу по наруџбини ердељског митрополита Генадија и војводе Криштофа Баторија 1580. године.

⁶ Пешикан 1994, 197 (s. v. Стефан Скадранин). Извесна новина јесте посматрање Триода и као књиге са историјском и дидактичном, а не само богослужбеном функцијом: „ове књиге [...] носе у себи Старога и Новога завета различита учења, постање неба и земље, стварање првога човека и његов изгон из раја, и на крају, силазак међу нас Спаса Христа. И да, укратко, кажем: (ове књиге служе) добрима за углед,

Теологија у тим списима носи, пре свега, библијски и литургијски карактер. Важан је корак према приближавању „библичности“ предговора и поговора српском читаоцу учинила Надежда Р. Синдик, која је „уз преводе на савремен српски језик дала коментаре, тумачења и идентификације библијских цитата“.⁷

Основни текст који уноси теолошка питања непозната рукописном наслеђу јесте поговор на крају цетињског Октоиха првогласника (листови 268, 268' и 269). У првом делу списа аутор говори о стварању света и човека: у сагласности са патристичким тумачењима Бог је саздао све *мановеници* „из небића у биће“, а као завршетак свих делâ створио је човека. Најбитнија ствар која издваја човека од осталих делâ јесте уграђивање у њега Божијег лика – Адам добија част, достојанство сличности са Творцем који га је створио *образомъ своимъ почтъ* („удостојивши га својим ликом“). Човек захваљујући том дару вољом Божијом постаје „господар од [...] цијеле земље и од свијех животиња што се мичу по земљи“ (1 Мој 1, 26.28),⁸ а пророк Давид констатује тај Божији чин: „Учинио си га мало мањег од анђела, славом и чашћу вјенчао си га; Поставио си га господаром над дјелима руку својих, све си метнуо под ноге његове...“ (Пс 8, 4–8). У цетињском поговору се каже врло кратко: *неовладѣма же и овладѣюща всѣми [...] сѣдела*. Статус човека је изузетан – једино је он, као сам Бог, слободан, неподвластан (*неовладѣмъ*) и владар свега. Ту се крије и православно учење о слободној вољи, и о синергији човека са Богом, названој „подобје“. Даничићев превод (1 Мој 1, 26–27; 2,7) не садржи уобичајену православну словенску терминологију: „лик и подобје“, већ говори само о „обличју“⁹. Ипак, дихотомија лика и подобје је још од св. Иринеја Лионског суштина хришћанске антропологије и духовности, јер подобје са Богом, изгубљено због првог греха и враћено људству оваплоћењем Логоса, омогућава усмеравање и кретање лика смештеног у човека ка Божијем савршенству. Лик је, дакле, статичан, док је подобје динамично, претпоставља синергичан напор сваког човека у есхатолошкој перспективи. Цетињски поговор додаје још један изузетан доказ синергије човека и Бога – њихову језичку комуникацију. Божија замисао је

а злима за одвраћање. Све ово, пак, јасно (нас) учи, да је од искона са нама Божија воља“ (Синдик 1996, 104).

⁷ Синдик 1996, 8. Даље, кад цитирам текстове на савременом српском, углавном користим преводе Н. Р. Синдик, изузев места са чијом интерпретацијом нисмо сагласни – тада текст доносимо без знакова навода.

⁸ Библијски цитати преузети су из: Свето Писмо 2010.

⁹ „Да начинимо човјека по својему обличју, као што смо ми“; „И створи Бог човјека по обличју својему, по обличју Божијему створи га“.

била да има с̑глаголника (саговорника) у сазданом човеку и свима потоњим родовима који ће желети да остану с Њиме у заједници (желатиоуицѣ причестникоуѣ его быти). Иако је првородни грех наследни и лишава људе непосредног општења с Богом,¹⁰ аутор поговора развија мисао о непрекидној бризи Господа да остане у словесном контакту са људима достојним тога. Мало даље у тексту се каже да ми, савремени људи, нисмо слични Аврааму и Мојсију у способности да будемо саучесници Божијег саветовања (ѣже вѣовн с̑вещателноуѣ быти) и зато смо добили писаниа вѣ нѣхже прѣоци тако вѣ цр̑скѣх̑ скровницѣх̑ положи неистьщидоуѣ богатство.¹¹ Ови термини – ‘с̑глаголникъ’ и ‘с̑вещати (сѣ)’ важан су допринос теологији општења Бога са човеком.

Форме тог општења су различите. Први и најбољи начин, неуништен прародитељским падом и актуелан захваљујући врлинама Божијих изабраника (пријатеља¹²), било је „телесно“ посматрање Бога и причање с Њиме „лицем к лицу као што говори човјек с пријатељем својим“ (2 Мој 33, 11, о Мојсију). Цетињски теолог наводи два примера таквог контакта оствареног у неписаној форми (неписаниѣмъ) – посета Пресвете Тројице „великом патријарху Аврааму“ који плъговидно сподоби се вѣ доуѣ приети тронцоу¹³ и разговори са Богом пророка Мојсија (2 Мој 3, 2–28; 6, 1–8 и други, често са уводном формом „још рече Господ Мојсију говорећи“), који је говорио вѣкви лицѣмъ къ лицоу, па зато званог у патристици „Боговидац“. Са Мојсијем почиње нова – писмена – форма комуникације Бога са људима, јер Библија сведочи да након дугог сусрета на Синајској гори „написа Мојсије све ријечи Господње“ (1 Мој 24, 4), а као закључак многобројних Господњих беседа к њему и усменог предања Закона пророк начр̑танниѣ скрижалы приети ѿ него: „даћу ти плоче от камена, закон и заповијести, које сам написао да их учиш“ (1 Мој 24, 12). Ове прве „плоче камене (биле су) писане прстом Божијим“ (2 Мој 31, 18), оне „дјеху писане с обје

¹⁰ Првородни грех: http://www.pravoslavlje.net/index.php?title=%D0%9F%D1%80%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8_%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%85

¹¹ Ову граматички погрешну фразу Надежда Синдик (1996, 21) преводи: „даде Писмо, у које пророци, као у царске ризнице, похранише неисцрпно богаство“. Иста грешка (пророци... положи) среће се и Божидаревом Зборнику из 1536 (Стојановић 1902, бр. 481). У поговору првом делу Псалтира 1519 г. читамо: Пророкы посла...иже прѣдаше намъ писаниа (Стојановић 1902, бр. 443), а у поговору другом делу из 1520: пророци вѣси прѣдаше намъ писаниа, иакоже царское скровниче и неистьщидоуѣ богатство (Стојановић 1902, бр. 444).

¹² Ис 41, 8; Јак 2, 23 о Аврааму.

¹³ Хришћанска традиција одувек прима похођење трију путника Аврааму у Мамрији као теофанију Пресвете Тројице, 1 Мој 18.

стране, отуд и одовуд писане. И дјеху плоче дјело Божије, и писмо дјеше писмо Божије, урезано на плочама“ (2 Мој 32, 15–16), али Мојсије, кад угледа златно теле и игре народа, у гњеву „баци из руку својих плоче, и разби их под гором“ (2 Мој 32, 19; 5 Мој 9, 17). У цетињском поговору о том поступку читамо: и назнаменах издѣњених закона, сихъ ськроуши. Ово је дубока мисао пошто је разбијање таблица знамење (знаменіе) кратко-трајности Старог закона, који ће бити замењен Новим. Термин ‘издѣњених закона’ отвара широку перспективу за проучавање компликованих односа између оба Завета,¹⁴ а интерпретација тог Мојсијевог чина чини се оригиналном и занимљивом. Ништа се, ипак, не спомиње о другом даривању плоча сведочанства (2 Мој 34, 1–28; 5 Мој 10, 1–5). Разбијањем таблица као наговештавањем и знаком „промене Закона“ аутор отвара новозаветну историју општења Бога са човеком.

Врхунац Божијег старања о човеку јесте оваплоћење Логоса, чиме Света Тројица испуњава свој неизрециви Предвечни Савет о спасењу света (бл҃гоизволи неизречеџни испљњни сьвѣтъ) и „јединородни Син Слово милошћу Оца нерођеног и садејством својим и савршенством од Оца проистеклог, Овоме савечног, обома сагосподарећег Светог и животворећег Духа“ уселио се у Приснодеву Марију и родио „без матере на небу, без оца на земљи“. Том приликом се исказује учење о јединству Свевишњег бића Божијега, о свеукупном деловању Свете Тројице „у трисунчаном Божанству“. На крају тог одломка аутор помиње само два завршна тренутка Исусовог боравка на земљи, најбитнија за сотериологију: страдање и вазнесење (и пострадавѣ възнесе се).

Овај важан текст инспирисао је Божидара Вуковића и Пахомија из Ријеке Црнојевића у ауторским текстовима првих млетачких књига. Теолошки програм у ствари је исти, јер је у средишту питање општења Бога са човеком и места писане односно штампане речи у том процесу. Ипак су у њима мисли цетињског поговора знатно развијеније, додати су нови примери, неке формулације су изостављене а употребљене су друге. Скрећемо пажњу на, за нашу тему, најважније разлике.¹⁵

¹⁴ Наумов 2009, 88–89.

¹⁵ Ради се о девет ауторских списа, због јасноће записа користимо бројеве Ј. Љ. Немировског из његове Црногорске библиографије: 1. Псалтир из 1519, односно први део Псалтира (лл. 1–160); Стојановић бр. 443 поговор, 2. Служабник из 1519; Стојановић бр. 438 поговор, 3. Молитвеник/Зборник за путнике из 1520; Стојановић бр. 445 поговор (у другом раширеном издању, пре 1527, поговор је исти, Немировски 5), 4. други део Псалтира из 1520 (лл. 161–351); Стојановић бр. 444 поговор, 6. Молитвеник/Зборник за путнике из 1536; Стојановић бр. 481 поговор, 7. Октоих петогласник из 1537; [А]: Стојановић бр. 485 предговор, [Б]: Стојановић бр. 486

1. У 8Б у почетној инвокацији постоји опширна карактеристика Бога. Прво су дата следећа опредељења, која, у ствари, чине основу православне науке о Богу: прѣвѣчное кствство („превечна природа“), прѣбогатоје и нѣкончалео величство („пребогата и бескрајна величина“), неизслѣдила сила („неиспитана снага“), неизреченнаа область („неисказана власт“), прѣмоудрости источникъ („извор премудрости“), благности въ истинноу неизслѣдила поучина (доброте заиста недостижна пучина), нже единѣ илѣкь вѣсьмртїе („Једини који има бесмртност“), въ свѣтѣ живїи непристоупнїемъ (Који живи у непрístupној светлости). Већим делом то су формуле преузете из богослужбених химнографских текстова који се односе на све три Божије особе. Затим долази атрибут Божији преузет из једног од најпознатијих псалама – 145/146,6: „који је створио небо и земљу и море, и све што је у њима“ (упор. ДА 4, 24).
2. У поговору бр. 4 Божидар и Пахомије представљају својства Свете Тројице у целини и лична својства сваке од три ипостаси. И тако, Тројица је „јединосуштна и беспочетна“, она је „једно божанство и једна сила“, док је Бог Отац „нерођени, беспочетни“, Син је „јединородни и сабеспочетни“, а Дух Свети – „исходећи, јединосушни и сапрестолни Оцу и Сину“. На другим местима уводи се низ других својстава Бога, пре свега Исуса Христа: вѣсеблагосрѣдъ, чловѣколюбѣць, вѣсеблагъ, страшнѣи и нелицемѣрнѣи соудїа, споминѣ се и поучина неизырпакемаго благооутрѣбїа его (3/5), и благодѣтъ прѣскетаго Доуха и неприкосновенное божьство его (7Б) и др.
3. Св. Тројица саздаје свет (тачније: све) из небића у биће словомъ (1, 4, 6, 8Б), мновениемъ (7А) и моудростию (7А). Човека, као у цетињском тексту, Бог ствара на концѣ дѣломъ (2) или по свѣршенїи дѣломъ (8Б), „узевши прах од земље“ (4).
4. Даље – мало шире него на Цетињу – препричава се историја Адама и његова греха: „и начини га себи саговорника, и свим видљивим творевинама постави господара. И постави га у рај да се наслађује божанском храном. Беше завидљивац ђаво и превару провуче кроз уши прамајци Еви, те заповести Божије, авај, би преступник! Изгнан би из раја божанског живота у овај свет, и целом роду нанесе пропаст“ (4). Занимљив је додатак поговора бр. 2 – да је Адам, осим што је Божији саговорник, имао задатак „да му приноси жртве свепаленице за очишћење грехова“ (2). Мотив ђаволске преваре обухвата и саму природу зла. Последица Адамовог „паденија“ је пропаст и смрт „свему роду после њега“ (1, 4, 6). Ваво „мрзи добро“ и после змијиног успеха био је сигуран „да је људска природа зла“ и да су људи одлучно отпали од Бога (7А), јер „клањаху се бездушним идолима“ (8Б). Али Бог – Тво-

поговор, 8. Саборник (празнични минеј) из 1538, [А]: Стојановић бр. 493 предговор, [Б]: Стојановић бр. 494 поговор. У 9. Молитвеник (требник) из 1538–1540. ауторских текстова нема, књига је изашла највероватније после Божидарове смрти, а њен последњи лист није ни сачуван. Види исто: www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/odcrnojevica_dopetrovica/devet_zapisa_b_v_podgoricanina.htm

рац безъ проишлєнїа не остави нас (7А), јер „не хтеде оставити људски род да га ђаво мучи и (да пропадне) до краја“ (1, 6, 7А).

5. Настављајући идеју цетињског текста о променама у начину комуникације Бога са човеком, Божидар и Пахомије пишу: „После тога, Божији људи који су дошли после њега (то јест Адама), не просвећиваху се писаним књигама, него, имајући чист ум и савршену веру, просвећиваху се светлошћу Светога Духа, и тако разумеваху Божију вољу, јер је сам Бог разговарао са њима из уста у уста“ (4, ср. 8Б). Венецијански поговор псалтиру проширује састав Божијих угодника који спадају у ту категорију непосредног, неписаног контакта са Творцем: „Такав беше Енох, Ноје, Мелхиседек, Аврам, Исак и Јаков.“ Промена у природи контакта дешава се „после Мојсија“ који „разговараше са Богом лицем у лице“, али „и прими од Њега исписане Таблице“ (8Б). У поговору бр. 2 спомињу се само имена Мелхиседека и Аврама, али се говори и о свим праведницима који су живели „пре Закона“. Посебан значај Мелхиседека је у томе што је он назван „првосвештеником“ који наговешава „тајну која ће се збити“ (у смислу Јев 5, 6.10; 6.20; 7,17.21, в. Пс 109/110, 4). Као у цетињском тексту, иако доста кратко, представља се добијање таблица од Мојсија „на помоћ“ људима (2, 7А, 8Б). У зависности од типа штампане књиге указују се разни аутори који реализују Божији план помоћи грешном човечанству: пророци са Давидом, апостоли са Јаковом, свети оци са Василијем Великим, Јованом Златоустим, Григоријем Двојесловом, Јованом Дамаскином и Козмом Мајумским. Сви ови људи делују по божанском провиђењу (по ... сьмотренію), испуњавају Божију вољу (хотєніа), захваљујући милости пресветога Духа, напојени истинском вером (7Б, 2).
6. Већ Мојсије добија и преноси информацију о превечном плану спасења људског рода који се испунио доласком на земљу Сина Божијег (8Б), али то чине сви пророци који „предадоше нам књиге“ (4), а највише цар и Богоотац Давид (1, 4). Мада и најбитније, пророчанство о оваплоћењу Логоса ипак није једина порука пророчанских списа на коју се позива Вуковић. У предговору 7А, у коме говори о томе како се приближава време старости, позива се на речи пророка о Божијој свемоћи. Ту је један комбинован цитат („Овај наш Бог над свима зацари се, и нико му није раван“), или, боље рећи, сажетак мисли о величанству Царства Божијег (Пс 92/93, 1; 95/96, 10; 96/97, 1 и др.) и о изузетном статусу Бога у свету. За ову другу мисао користи се, можда подсвесно, цитат из књиге Варуха 3,36: „Он је Бог наш, и нема другога који би се сранио с њим“.
7. Затим, као да следе ток мишљења св. Григорија Богослова (Слово 30) Божидар и часни штампари Теодосије и Генадије прелазе на сам чин Господњег оваплоћења, о коме Варух (3,38) каже: „После тога на земљи се јави и са људима поживе“ (Јн 1, 10.14; 1 Тим 1,15). Силазак Логоса отвара христолошку страницу размишљања венецијанских штампара. Овде се користи библијско-литургијски израз: прѣклонъ некса и сьнидѣ на землю (Пс. 17,10/18,9; 143/144,5).

Оваплоћење Сина „од пречисте Деве Марије Богородице“ јесте „неизречено и људима несхватљиво“, оно се деси „милошћу Оца и садејством Светога Духа“. Јединородни Син и Реч Божија, који се пре векова на небу родио од Оца без матере, сад без оца на земљи роди се бесемено из Пречисте Деве и, сагласно основној христолошкој тврдњи св. ап. Павла (Флп 2, 5–11), узео је обличје слуге, постао је истоветан људима у свему сем у греху, будући савршен Бог и човек. Спомињу се основни догађаји из Спаситељевог живота: обрезање у осми дан, крштење у Јордану, „предсказања и чудеса“ (слепима даривао вид, губавце исцељивао, згрчене усправљао, демоне истеривао, мртве васкрсавао), добровољно страдање и распеће, смрт и погребљење, васкресење у трећи дан, силазак у ад, победа над њим и ослобођење од окова свих почев од Адама, који бише свезани у адовој тамници, вазнесење са славом и вечито царствовање са десне стране Бога и Оца (4).

8. Спаситељ је изабрао апостоле „да проповедују Његову величину и моћ“ (величја и сили). „Они испунише сву васељену побожношћу (благочјстја), и одагнаше свако служење идолима (коуцнрслажнїе)“ (4). Они „свуда проповедаху Реч“, исту ону о којој је рекао Јован Богослов: „У почетку бјеше Логос (Ријеч) и Логос бјеше у Бога, и Логос бјеше Бог“ (Јн 1, 1). Бог „држи све моћном ријечју својом“ (Јев 1, 3) и преко апостола учи да се уздамо на веру у Њега која спасава (уп. Мт 9, 22; 7А). Делатност апостола полаже начело Цркви. Осим апостолског служења Божијар помиње и друге основне категорије Божијих угодника: мученике, који „проливаху своју крв, распаљивани божанском љубављу“ и преподобне, који „просијаше као велика светила“ и „све лепоте овога живота сматраху за смеће“ (в. Флп 3,8); а исто тако светитеље и свете жене, све дакле „који поднесе зној, патњу, мучења да задобију небеско царство“ (4). Њихова прекрасна житја морају да служе нама за узор за време нашег живота, сујетног и пролазног.
9. Осим сабора светих који нас поучавају током целе богослужбене године (лїтнїе ѡбъѡжднїе) Господ је оставио људима путоказ у облику светих тајни, пре свега Свете литургије „за очишћење од грехова, за исцељење душевних и телесних патњи“ (2). Наравно, и друге књиге помажу читаоцу на путу ка спасењу; на пример Псалтир је „учитељ мудрости, телесних и душевних патњи исцелитељ“ (1).
10. Сав живот тече у есхатолошкој перспективи, сви учесници овог великог дела стално имају на уму поновни долазак Господа и дан Страшног суда, зато се у свим списима понављају изрази наде у милост „строгог и праведног Судије“ (Мт 25,34). Ови оправдани с десне стране Христа постаће саграђани Царства Божијег, небески житељи заједно са анђелима, пребиваће у вечитој светлости, славећи непрекидно Бога у Тројици.
11. Постоји у списима Божијаровим и еклесиологија. У поговору у Празничном минеју (8Б) војвода уз помоћ јерођаконa Мојсија Дечанца доноси списак четворице источних патријараха који су владали у том тренутку: цари-

градског Јеремије I, александријског Јоакима I, антиохијског Михајла IV и јерусалимског Германа II.¹⁶ Заслужује велику пажњу опредељење тих „васељенских“ архипастира: *Тогда же четиремъ чювствѣмъ быти светыици и великыици въселенскыици патриарси...* Препознајемо овде идеју пентархије која је ушла у Крмчију светог Саве, преузета из писма антиохијског патријарха Петра III аквилејском архијереју Доминику Марангу (преко коментара Алексеја Аристина), где су патријарси названи чулима Тела Христове Цркве и упоређени са пет људских чула: *во всемъ во мнрѣ, патъ патриарховъ познахомъ; римскаго: константина града, александрскаго, антиохійскаго и јерусалимскаго. такоже во тѣло наше патію чювствъ стронтса, такво и Хртово тѣло, еже естъ вѣрныхъ цркви, такоже патію чювствъ, патію престолъ патриаршескихъ стронтса.*¹⁷ После отпадања Рима пропало је дакле и једно чуло Цркве, а Божидар се пред крај живота одлучио да призна да „се нашао у великој тузи и невољи“, гоњен „буром животних недаћа“ (7А) и да живи въ вѣлнцен јерси римскон (8А). Морамо још памтити да је од 1451. године у Венецију пренета титула патријарха Градо (као наследника Аквилејског) и Божидар је био сведок доста компликованих и у то доба формалних и конкретних црквених односа на подручју Венецијанске републике.

Овај преглед теолошких погледа у најранијим српским издањима Ђурђа Црнојевића и Божидача Вуковића сведочи о изузетно високом нивоу духовне културе православних Словена у оквиру православног богословља тог доба и у контексту европског хуманизма и ренесансе.

¹⁶ У Минеју прештампаном у Себешу (в. нап. 6) имена патријараха су друга, право је само једно – цариградског Јеремије II, остала три нису тачна, али идеја о чулима се понавља без промене. У једном ћирилском рукопису у Пољској (Warszawa, Biblioteka Narodowa 12245 III, друга пол. XVI в.) налазимо интригантан текст о подизању од цара српског патријарха да въ мѣсто папы патын патриархъ боудеть, в. J. Stradomski 2014, 237–238.

¹⁷ Кормчаа, гл. 40, 726–727.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1970: Д. Богдановић, *Црнојевићка шћамћарија*, Историја Црне Горе, 2/2, Титоград 1970, 397–410.
- Богдановић 1980: Д. Богдановић, *Историја сћаре срћске књижевности*, Београд 1980.
- Кормчаа: Кормчаа. Напечатана сь Оригинала патрћарха Јосифа, Москва 1650 (1912); доступна на више места на интернету.
- Маринковић 1989: Б. Маринковић, *Библћограф­ија о нашем ћириличком шћамћарсћиву, шћамћаријама и књи­ама XV, XVI и XVII сћолећа*. Друга књи­га: *Божидар и Вићенцо Вуковић (XVI). Поводом 500-ћодишњице шћамћане књи­е у Црној Гори (1494–1994) и 470-ћодишњице ћочейка рада шћамћарије Божидара Вуковића у Венецији (1519–1989)*, Цетиње 1989.
- Наумов 2009: А. Наумов, *Сћаро и ново: сћудије о књижевности ћравославних Словена*, Ниш 2009.
- Немировски 1996: Е. Љ. Немировски, *Почеци шћамћарсћива у Црној Гори (1492–1496)*. Превод с руског рукописа. Ур. Чедомир Драшковић, Цетиње 1996.
- Немировски 1989, 1993: Ј. Љ. Немировски, *Црноћорска диблћограф­ија*, т. I, књ. 1: *Издања Ђурћа Црнојевића 1494–1496*; т. I, књ. 2: *Издања Божидара и Вићен­ца Вуковића, Сћефана Мариновића, Јакова од Камене Реке, Јеролима Заћуро­вића, Јакова Крајкова, Ђованиа Анћиониа Рамћаец­ија, Марка и Барћоломеа Ђинамиа 1519–1638*, Цетиње 1989, 1993.
- Пешикан 1994: М. Пешикан, *Лексикон срћскословенској шћамћарсћива*, Пет ве­кова српског штампарства 1494–1994. Раздобље српскословенске штампе XV–XVII в., Београд 1994.
- Ракић 2002: Р. Ракић, *Библћјски речник*, Београд 2002. (Треће измењено и допу­њено издање).
- Ракић 2004: Р. Ракић, *Библћјска енциклоћедија*, т. 1–2, Србиње–Фоча 2004.
- Свето Писмо 2010: *Светћо Писмо Сћароја и Новоја Завјейта – Библћја [Светћо Писмо Сћароја Завјейта*. Превео Ђура Даничић; *Књи­е шћиреј канона (дев­ћероканонске)*. Превели Амфилохије (Радовић), Атанасије (Јевтић); *Светћо Писмо Новоја Завјейта*. Превод Светог Архијерејског Синода СПЦ, Београд 2010.
- Синдик 1986: Н. Синдик, *Књижевне одлике ћредћовора и ћоћовора у издањима Бо­жидара Вуковића*, Штампарска и књижевна дјелатност Божидара Вуковића Подгоричанина. Радови са научног скупа (Титоград, 29. и 30. септембра 1983. године), Титоград 1986, 117–130.

- Синдик 1994: Н. Синдик, *Значај старих њредјовора и њовора за књижевну историју*, Црнојевића штампарија и старо штампарство. Радови са научног скупа (Цетиње 11. и 12. мај 1989. године), Подгорица 1994, 49–56.
- Синдик 1996: *Издавачи, штампарии, њрејисивачи*. Прир. Н. Синдик, Књижевност Црне Горе од XII до XIX вијека, књ. 4, Цетиње 1996.
- Станојевић, Глумац 1932: С. Станојевић, Д. Глумац, *Св. Писмо у нашим старим сјоменицима*, Београд 1932.
- Стојановић 1902: Љ. Стојановић, *Стари зајиси и најњиси*, књ. 1, Београд 1902. (Фототипско издање: Београд 1982).
- Христова и др. 2003: Б. Христова, Д. Караџова, Е. Узунова, *Бележки на българските книжовници X–XVIII век*, т. 1: X–XV век, Софија 2003.
- Цибранска-Костова 2007: М. Цибранска-Костова, *Етуди върху кирилската палеотипија XV–XVIII век*, Софија 2007.
- Molin 1966: V. Molin, *Venise – berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*, Studi veneziani VIII (1966) 347–445.
- Naumow 1993: A. Naumow, *Teologiczny aspekt druku (na materiale najstarszych wydań cerkiewnosłowiańskich)*, Rękopis a druk. Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie i ich stosunek do tradycji rękopiśmiennej. Materiały z sesji Kraków 7–10 XI 1991, IFS UJ, Kraków 1993, 79–91; исто у: Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego 2 (1993) 9–18.
- Naumow 2011: A. Naumow, *Słowiańskie drukarstwo renesansowe w sławnym mieście weneckim*, Pamiętnik Słowiański 61/2 (2011) 3–23.
- Nemirovskij 2001: E. L. Nemirovskij, *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift*, Bd. 4: *Die Druckerei von Božidar Goraždanin in Goražde und Venedig. Die erste Druckerei von Božidar Vuković in Venedig*, Bibliotheca Bibliographica Aureliana 170, Baden Baden 2001.
- Nemirovskij 2003: E. L. Nemirovskij, *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift*, Bd. 6: *Die zweite Druckerei von Božidar Vuković in Venedig*, Bibliotheca Bibliographica Aureliana 187, Baden Baden 2003.
- Stradomski 2014: J. Stradomski, *Rękopisy i teksty. Studia nad cerkiewnosłowiańską kulturą literacką Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej do końca XVI w.*, Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne 10 (2014).

Aleksander Naumow

THEOLOGY IN THE WRITINGS
OF ĐURAĐ CRNOJEVIĆ AND BOŽIDAR VUKOVIĆ

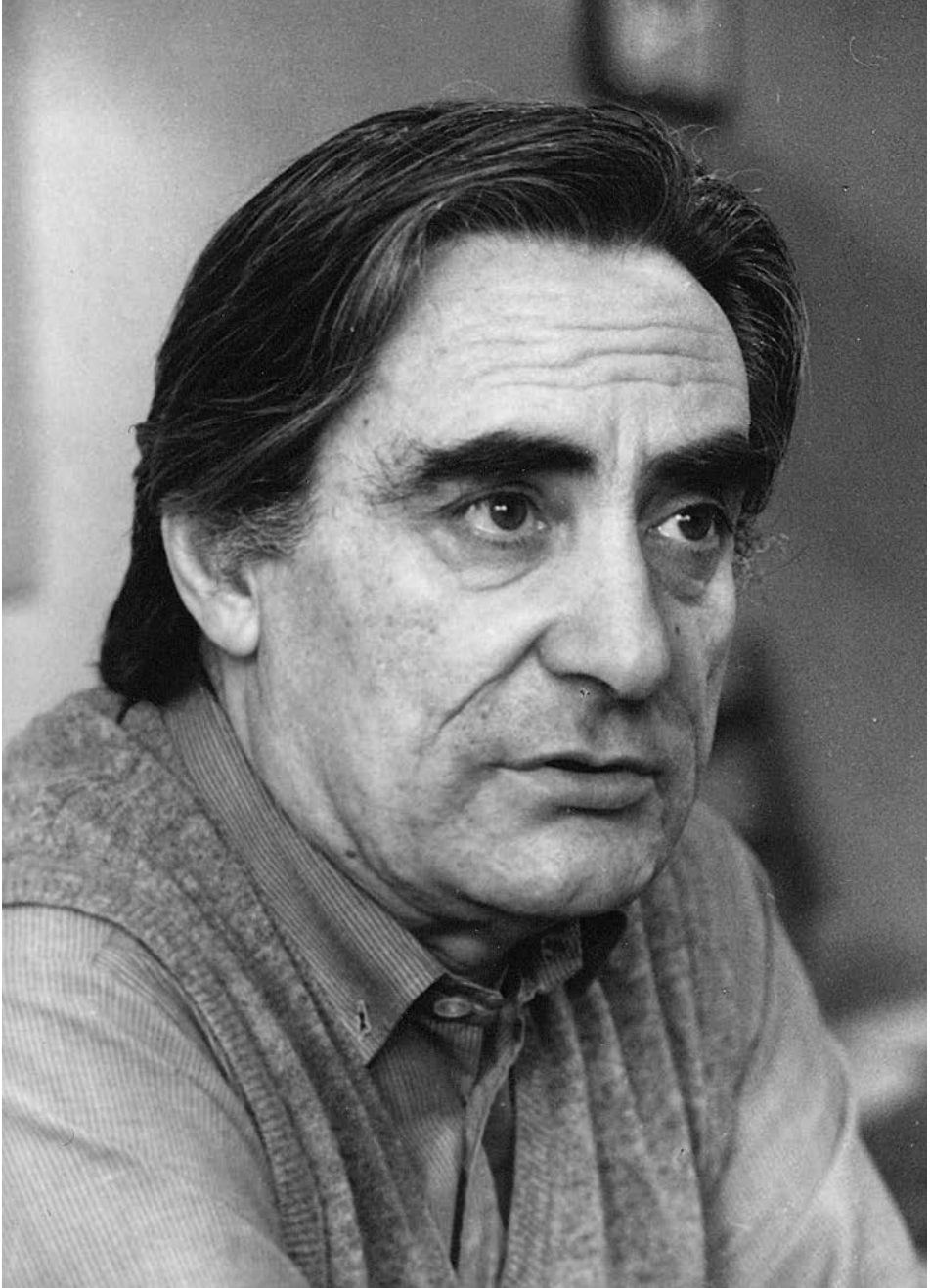
SUMMARY

Drawing on the afterword to the *Cetinje Octoechos* (modes 1–4), printed at Cetinje in 1494, in several texts that accompany his liturgical editions, the Venetian publisher Božidar Vuković (1460–1539) touched upon some theological issues, along with historical and autobiographical data, in a way hitherto unknown in old Slavic literature. His attention was focused on the processes and ways through which God communicated with humans. From the creation of Adam, all the way to the prophet Moses, direct contact (face to face) prevailed. Beginning with Moses, throughout the Law and the Prophets, the contact was achieved through the written word, whereas the culmination of God's care for humans was the Incarnation of the Logos, who left Himself forever to humans through the Holy Gifts and the Gospel. The importance of the word of God for each human and for the Church is extraordinary; accordingly, the ability to print religious books is a sign of God's grace, whereas the products of this undertaking foster personal salvation and help preserve the Orthodox Christian faith and Church in Serbian territories under occupation. These texts show a high level of Orthodox theological thought in the late 15th and the early 16th century and the awareness of the Pan-Orthodox unity of Churches under the sway of the four Eastern patriarchs.

ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ

Сл. 1. Димитрије Богдановић

Сл. 2. Димитрије Богдановић, децембар 1985.

Сл. 3. Слева надесно: Драган Недељковић, Дејан Медаковић,
јеромонах Хризостом (Столић), Димитрије Богдановић и непозната особа

Сл. 4. Слева надесно: Соња Богдановић (трећа), Димитрије Богдановић (четврти),
Фрањо Баришић (пети) на промоцији Каталога ћирилских рукописа манастира
Хиландара, САНУ, 1978.

Сл. 5. Здесна налево: Димитрије Богдановић, помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић, његова светост патријарх српски господин Герман, непосредно по отварању нове зграде Народне библиотеке (1973)

Сл. 6. Иво Андрић (други слева) у посети Археографском одељењу; слева надесно: Димитрије Богдановић (први), помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић (четврти) и манипулант у библиотеци Милан Јакшић (пети)

Сл. 7. Димитрије Богдановић (први слева) са Светозаром Радојчићем и супругом Соњом у Семинару за историју уметности Филозофског факултета

Сл. 8. Димитрије Богдановић (први слева) у Институту за историју уметности Филозофског факултета с Дејаном Медаковићем (у средини) и Радованом Самарцићем (здесна)

Сл. 9. Слева надесно: Димитрије Богдановић, Бранислав Црнчевић, Матија Бећковић, Дејан Медаковић, Душан Радовић и Стеван Раичковић на Светој Гори

Сл. 10. Димитрије Богдановић с колегама у Сентандреји: Стојан Вујичић (други слева), Динко Давидов (седи у средини), Сретен Петковић и Миодраг Јовановић (стоје здесна)

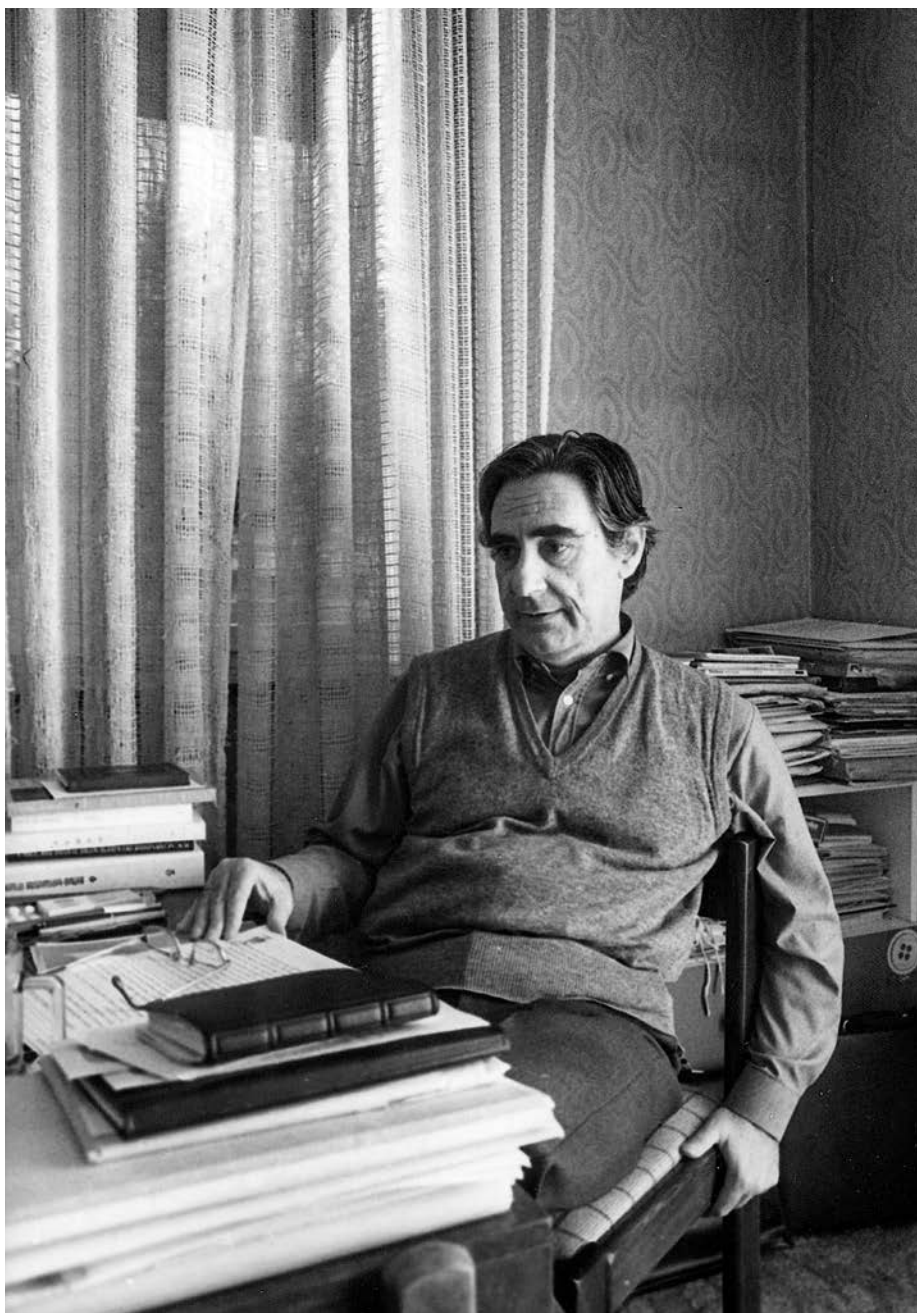

Сл. 11. Димитрије Богдановић с колегама у Раваници: Јованка Калић (прва слева),
Фрањо Баришић (трећи слева), Станислав Хафнер (пети), Радован Самарџић
(шести)

Сл. 12. Димитрије Богдановић с Димитријем Стефановићем у Великој Ремети

Сл. 13. Димитрије Богдановић држи предавање на Универзитету Колумбус (Охајо)

Сл. 14. Димитрије Богдановић у својој радној соби

ix F 70 (5 14)

Зборник ходошки

Ванф, IV + 188 + 3 ; 21,0 x 14,0 ; 16,5 x 8,5 ; 26 ;
 Чешкому изданима

Сб. 1	1 - 8	зан. н. 1, 8	
2	9 - 16	зан. н. 9	
3	17 - 24		
4	25 - 32		
5	33 - 40		
6	41 - 48		
7	49 - 56		
8	57 - 64		
9	65 - 72		
10	73 - 80		
11	81 - 88		
12	89 - 96		
13	97 - 104		
14	105 - 112		
15	113 - 120		
16	121 - 128	зан. н. 128	
17	129 - 136	зан. н. 129, опис. 139 , н. 131, опис. 135	
18	137 - 144	зан. н. 140	
19	145 - 152	зан. н. 146	
20	153 - 160		
21	161 - 169	опис. н. 163	
22	169 - 176	опис. н. 174	
23	177 - 184	зан. н. 181, 184	
24	185 - 188	зан. н. 185, 188 (отра жует.)	

Све изданима нешто је за -
 јавно издати; он рачуна -
 појави се додатно нешто

Аус. архив = VV

зам:

Брекет Браун. илук. до изданима н. 8-9 Мафарија прекоизданима
 црква Карл. мист.; о коме ваља зами до н. 9' где гми: (Тол. 10 1, 8 et 9
 ex libro, Compendium Syntagmatis Matthaei Vlastensis continens, sec. XVI clar-
 taceo in 4., Bibliotheca metropolitana Carolinensis, transumpta sunt).

Ка н. 130 где гми. Маф. црква: Fol. isthoc, hunc spectat, an ad finem
 Codicis, incertum.

Сл. 15. Опис Ходошког зборника (Народни музеј, Праг), радни материјал

Leraan, 26. / 1345
 71, 81, 89, 97, 108, 116, 118, 129, 130
 100' 141
 Leraan, 4. p. 32
 (130/324)

2; 16, 24, 29, 31, 32, 33, 35, 80, 85, 106, 113, 129, 130, 139'

Писку: скупинам за зуп - абуги (Омилугов),

Писку: скупинам за зуп - абуги (Омилугов);
 25, 5 x 19, 0 ; 20, 0 x 14, 0 ; (33 - 31, 32, 32, 27, 28)

Писку: скупинам за зуп - абуги (Омилугов);
 Остале скупине за зуп - абуги (Омилугов)

16. 1 1-8 1812
 2 9-16
 3 17-24
 4 25-32
 5 33-40
 6 41-48
 7 49-54
 8 55-62
 9 63-69
 10 70-77
 11 78-85
 12 86-93
 13 94-101
 14 102-109
 15 110-117
 16 118-125
 17 126-133
 18 134-141

1. 14 месеца утима ладина
 Недостује зуп - абуги
 1. 36 рача зуп - абуги
 1. 141 само зуп - абуги

(6) ✓
 (7) ✓
 1. 24 месеца (Зуп - абуги са зуп - абуги)

1 x 0 = 0
 1 x 6 = 6
 1 x 7 = 7
 16 x 8 = 128
 (141) ✓

Лоције: ознаке словима не слажу се са Лера.
 зуп - абуги (17) која недостује!

14. 8 91. итд.

Сл. 16. Опис рукописа бр. 32 из збирке манастира Дечана, радни материјал

- (узне редослед)
- К 111) Синтагма Маврије Влашковић, срп., XIV в. Ђакоп, 294 л. 290 x 225 мм. Замени. 210
- (узне редослед)
- К 112) Синтагма Маврије Влашковић, срп., XVI в. Ђакоп, 169 л. 320 x 245 мм.
- Минабилна омотача (с. Гаришанин)
- К 113) Капоци Матаје, срп., XIV в. Ђеро-Менић, 133 л. 230 x 155 мм. Замени.
- Копија.
- К 114) Копија, срп., крај XIV - пр. XV в. Ђакоп, 236 л. 255 x 175 мм. Замени.
- Завеза (са омотачом) као 108
- К 115) Копија, срп., крај XIV - пр. XV в. Ђакоп, 267 л. 220 x 145 мм. Замени.
- К 116) Завеза, срп., Жив. Герадија, XVI - XVII в. Ђакоп, 161 л. 210 x 145 мм. Замени.
- К 117) Копија, срп., XV в. Ђакоп, 161 л. 210 x 130 мм. Замени. 162 140

Сл. 17. Радни материјал из 1977. године за Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)

САДРЖАЈ

Уводна реч	7
ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ	11
Мирјана Бошков	
Тропар и кондак кијевском кнезу Владимиру у рукопису Данила Крпца	13
MIRJANA BOŠKOV	
A TROPARION AND A KONTAKION DEDICATED TO THE KIEVAN PRINCE VLADIMIR IN THE MANUSCRIPT OF DANIL KRPAС	33
Зорица Витић	
„Слово о житију светог Антонија“ Гаврила Тројичанина	35
ZORICA VITIĆ	
“THE SERMON ABOUT THE LIFE OF ST. ANTHONY” BY GAVRILO TROJICANIN	45
Јасмина Грковић-Мејџор	
ЧУДО, ДНЕЋ И ДНЕО У СТАРОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ	55
JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR	
ЧУДО, ДНЕЋ AND ДНЕО IN OLD CHURCH SLAVONIC	66
Аксинија Джурова, Диљана Радославова	
Новооткрити фрагменти од Ловешкиа Дамаскин: Предварителни бележки	67
AxINIJA DŽUROVA, DILJANA RADOSLAVOVA	
NEW-FOUND FRAGMENTS FROM THE LOVECH DAMASKIN: PRELIMINARY NOTES	83
Климентина Иванова	
Панигирик № 282 од Библиотека на Србската патриаршија в контекста на Балканската кирилска книжнина	93
KLIMENTINA IVANOVA	
THE BOOK OF PANEGYRICS AT THE LIBRARY OF THE SERBIAN PATRIARCHATE IN THE CONTEXT OF THE BALKAN CYRILLIC LITERATURE	122

ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ БИБЛИЈСКА И АПОКРИФНА ПОДЛОГА ПРОЛОШКОГ ЖИТИЈА СВЕТОГ ПРОРОКА ЈЕРЕМИЈЕ	123
TOMISLAV JOVANOVIĆ BIBLICAL AND APOCRYPHAL PATTERNS OF THE PROLOGUE VITA OF THE HOLY PROPHET JEREMIAH	142
Јанис Какридис по, последн, последоаџтнџ: от «метафизики предлогов» к исторической грамматике	149
YANNIS KAKRIDIS по, последн, последоаџтнџ: FROM THE "METAPHYSICS OF PREPOSITIONS" TOWARDS HISTORICAL GRAMMAR	163
МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ Од Божидара Вуковића до Дионизија дела Векије: идентитет и псеудоним у култури раног модерног доба	165
MIROSLAV A. LAZIĆ FROM BOŽIDAR VUKOVIĆ TO DIONISIO DELLA VECCHIA: THE IDENTITY AND PSEUDONYM IN EARLY MODERN CULTURE	185
КАТАРИНА МАНО-ЗИСИ Непознати препис Службе светом кнезу Лазару и Слова о кнезу Лазару из треће деценије XV века	187
KATARINA MANO-ZISI AN UNKNOWN COPY OF THE SERVICE TO HOLY PRINCE LAZAR AND THE NARRATION ON PRINCE LAZAR FROM THE THIRD DECADE OF THE 15 TH CENTURY	201
АНИСАВА МИЛТЕНОВА АН УНЕХПЛОРЕД МАНУСКРИПТ ВИТН АПОКРИФА ИН ТЕ КОЛЛЕКЦИОН ОФ БАЛТАЗАР БОГИШИЋ	211
АНИСАВА МИЛТЕНОВА Један непроучени рукопис који садржи апокрифе из збирке Валтазара Богишића	226
АЛЕКСАНДАР НАУМОВ Теологија у списима Ђурђа Црнојевића и Божидара Вуковића	227
ALEKSANDER NAUMOW THEOLOGY IN THE WRITINGS OF ĐURAĐ CRNOJEVIĆ AND BOŽIDAR VUKOVIĆ	238

ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ ПРИКУПЉАЊЕ ПИСАНИЈЕ ПРЕМА КАТАСТИХУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА (БР. 521): ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ЦРКВЕ И НАРОДА КРАЈЕМ XVII И ПОЧЕТКОМ XVIII ВЕКА	239
LJILJANA I. PUZOVIĆ PIOUS DONATIONS (PISANIYA), ACCORDING TO THE KATASTICH OF THE HILANDAR MONASTERY (№ 521): A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE SERBS AND THE EASTERN ORTHODOX CHURCH IN THE LATE 17 TH AND THE EARLY 18 TH CENTURY	263
ЈОХАНЕС РАЈНХАРТ СЛОВО (ПСЕУДО-)НЕКТАРИЈА ЦАРИГРАДСКОГ „IN THEODORUM MARTYREM“ (СРГ 4300; ВНГ 1768) У СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ПРЕВОДУ	265
JOHANNES REINHART THE SERMON OF (PSEUDO-)NECTARIUS OF CONSTANTINOPLE “IN THEODORUM MARTYREM” (СРГ 4300; ВНГ 1768) IN A SERBIAN CHURCH SLAVONIC TRANSLATION	285
НАТАЛИЈА В. РАМАЗАНОВА СЕРБСКЕ СВЕТАТЕЛИ САВВА И АРСЕНИЈ В РУССКИХ ПЕВЧЕСКИХ РУКОПИСЯХ	287
NATALIA V. RAMAZANOVA SERBIAN SAINTS SAVA AND ARSENJE IN RUSSIAN CHANT COLLECTIONS	297
ВИКТОР САВИЋ ПРЕПИС КАРЕЈСКОГ ТИПИКА ИЗ XVI ВЕКА (АХС 134/135)	299
VIKTOR SAVIĆ A 16 TH -CENTURY MANUSCRIPT COPY OF THE TYPIKON OF KARYES (AHS 134/135)	322
ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ ОРНАМЕНТИКА РУКОПИСНИХ КЊИГА МОНАХА РОМАНА (ДРУГА ЧЕТВРТИНА XIV ВЕКА)	325
JOVANA STANOJLOVIĆ ORNAMENTATION IN THE MANUSCRIPTS WRITTEN BY THE MONK ROMAN (THE SECOND HALF OF THE 14 TH CENTURY)	344
ЈАН СТРАДОМСКИ DWIE NIETYPOWE REDAKCJE KORMCZEJ ŚW. SAWY W ZBIORACH RĘKOPISÓW CERKIEWNYCH W POLSCE	357

JAN STRADOMSKI TWO COPIES OF AN ATYPICAL RECENSION OF THE NOMOCANON OF SAINT SAVA (KRMČIJA) IN RELIGIOUS MANUSCRIPT COLLECTIONS IN POLAND	373
ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ Хиландар 608 (МИНЕЈ ЗА ДЕЦЕМБАР) – ВЕСНИК ПРОМЕНА У ЛИТУРГИЈСКОМ ЖИВОТУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ	375
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ HILANDAR № 608 (DECEMBER MENAION): THE HERALD OF CHANGE IN THE LITURGICAL LIFE OF MEDIEVAL SERBIA	397
ЈАНИС ТАРНАНИДИС Слика српске списатељске и духовне делатности у XIII и XIV веку која се јавља у синајским словенским рукописима пронађеним 1975. године	399
YANNIS TARNANIDIS THE IMAGE OF SERBIAN LITTERARY AND SPIRITUAL ACTIVITY IN THE 13 TH AND 14 TH CENTURIES AS REFLECTED IN SLAVIC MANUSCRIPTS FOUND IN 1975 IN THE MOUNT SINAI	410
СЕРГЕЙ Ю. ТЕМЧИН Образ св. Вассиана Константинопольского как модель развития культа св. Прохора Пшинского: гимнография и агиография	411
SERGEY Y. TEMCHIN THE IMAGE OF BASSIANOS OF CONSTANTINOPLE AS THE MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF THE CULT OF ST. PROHOR OF RČINJA: HYMNOGRAPHY AND HAGIOGRAPHY	425
БРАНИСЛАВ ТОДИЋ О једном месту у повељи Стефана Немањића Хиландару	427
BRANISLAV TODIĆ ON ONE PASSAGE IN THE CHARTER OF STEFAN NEMANJIĆ FOR HILANDAR	435
МАРИНА В. ЧИСТЯКОВА О јужнословјанских преводима Стишног пролога	437
MARINA V. CHISTYAKOVA SOUTH SLAVIC TRANSLATIONS OF THE VERSE PROLOGUE	455

СЕЃАЊА	457
ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ – У МОМЕ СЕЃАЊУ	459
КРАСИМИР СТАНЧЕВ С ДИМИТРИЕ БОГДАНОВИЧ В КОМИСИЈАТА ЗА РЃКОПИСИ НА СИВАЛ	463
ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ СЛУЖБА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ У ЧАСТ И СПОМЕН ЧУДОТВОРНЕ ЈОЈ ИКОНЕ ВЕЛИКОРЕМЕТСКЕ: ОСВРТ НА ПРЕВОД АКАДЕМИКА ДИМИТРИЈА БОГДАНОВИЋА	469
ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ	473

SCALA PARADISI
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ У СПОМЕН
1986–2016

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

Уредник серије
Јасмина Грковић-Мејџор

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Технички уредник серије
Виктор Савић

Обрада ликовних прилога, слог и прелом
Мирослав Лазић

Тираж
400 примерака

Штампа и повез
Службени гласник, Београд

© Српска академија наука и уметности
2018

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

811.163.1(082)

091=16(082)

SCALA paradisi. Академику Димитрију Богдановићу у спомен : 1986–2016 : примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна 2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејдор и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова / уредници Анатолиј Аркадјевич Турилов ... [и др.]. – Београд : САНУ, 2018 (Београд : Службени гласник). – 487 стр. : илустр. ; 24 см. – (Словенски и српски средњи век / Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности, Старословенски одбор ; књ. 1)

На спор. насл. стр.: Scala paradisi. Scripta in memoriam Demetrii Bogdanović viri academici : 1986–2016. – Радови на више језика. – Тираж 400. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику.

ISBN 978-86-7025-802-0

а) Старословенски језик – Зборници

б) Словенски рукописи – Зборници

COBISS.SR-ID 271614988